

## Przejście wygłosowego -ch > -k

Autor: Halina Karaś

{smoothgallery image=M919.gif&title=Leksykon&caption=Przejście wygłosowego -ch > -k. Opracowała I. Stapor na podstawie: Dejna 22.}Przejście wygłosowego  $ch \rightarrow k$ , czyli wymowa typu mek, na nogak, tyk staryk, niek, to stara zmiana, typowo małopolska, która dokonała się między XII (ch po zaniku jerów znalazło się w wygłosie) a XV w. (już wtedy przenikała do języka ogólnego). Genezy tego zjawiska upatruje się w osłabieniu artykulacji ch i tendencji do jego zanikania, charakterystycznej m.in. dla znacznych obszarów Małopolski. Zanik słabego  $ch$  w wygłosie wielu wyrazów spowodowałby poważne komplikacje w systemie, np. formy dach, na nogach, tych, dobrych,ńech zidentyfikowałyby się z da, noga, ty, dobry,ńe; stąd zastąpienie go przez wyraziste zwarto-wybuchowe k. Istotą omawianego zjawiska jest zatem wzmocnienie artykulacji przez całkowite zwarcie tylnej części języka. Wymiana  $ch \rightarrow k$  we wszystkich pozycjach wygłosowych: byłek, tyk staryk, niek, grok, utrzymuje się w górzystej części Małopolski (Podhale i Orawa z przyległymi okolicami Pogórza po Żywiec, Chrzanów, Wadowice, Myślenice, Limanową, Nowy Targ, Bukowinę). Znacznie szerszy zasięg ma zachowanie tej wymiany w końcówkach fleksyjnych bądź zleksykalizowanych formach: niek, dotykczaoś, dvouk, przy usunięciu jej z bezkończówkowych tematów rzeczowników rdzennych na skutek analogii do postaci tematów w przypadkach zależnych, np. duch, a nie duk, bo ducha. Na zachodzie zmiana ta sięga po okolice Czadcy (Słowacja), Pszczyny, Bytomia, Lublińca, Wielunia, Sieradza; w Kieleckiem i Rzeszowskiem po linię: Brzeziny &ndash; Ożarów &ndash; Kolbuszowa &ndash; Rzeszów &ndash; Jasło. Resztki tej wymowy pod Lublinem, Janowem Lubelskim, a także zapisy w zabytkach języka polskiego świadczą o tym, że pierwotnie przejście  $ch \rightarrow k$  obejmowało całą Małopolskę, a nawet szerzyło się w innych dzielnicach. Na Spiszu i w zachodniej części Podhala  $ch$  zastąpiono przez  $f$ : daf, robiłef, na nogaf, tyf staryf, nief. Zob. Por. Spółgłoski tylnojęzykowe.